

Už na začátku května britský Financial Times popsaly, že západní tajné služby upozorňují před ruskou snahou provádět v zemích Evropy sabotáže, žhářské útoky. Později polský premiér mluvil o tom, že za požárem obchodního centra, jsou zřejmě Rusové, nyní případ v Praze. Chtějí být Rusové vidět? Nebo jsou západní tajné služby lepší v odhalování těchto sabotáží?

Může to být od každého trochu. Je určitě vidět, že západní tajné služby spolu vhodně spolupracují na některých tématech. Případy žhářských útoků zjevně nejsou výjimkou. Když totiž služby vidí nějaký modus operandi například v Německu, Polsku nebo Česku, tak je pochopitelně smysluplné více spolupracovat a bojovat proti těmto typům vlivových operací společně a sdílet klíčové informace o nepřátelských aktivitách.

Proč Rusko nyní přistoupilo k těmto typům operací po Evropě?

Na tuto otázku se bohužel nedá úplně krátce odpovědět. Když připustíme a řekneme si, že za těmito útoky stojí Rusové, tak se musíme podívat na to, jaké jsou jejich dlouhodobé zájmy v evropském prostoru. Když před více jak dvaceti lety přišel Vladimir Putin k moci, začal se snažit z Ruska udělat mocnost. Když vpadl na Ukrajinu, tak zřejmě nečekal, že se západní Evropa za Ukrajinu postaví. I proto je nyní primární snahou západní Evropu názorově rozmělnit. Což mimochodem není vůbec nic složitějšího, jak toho jsme v řadě oblastí svědky.

Ve většině států Evropy je liberální demokracie, která je extrémně zranitelná. A to i důsledkem jejího základního atributu, kterým je názorová pluralita. Právě toho se snaží Rusko využít, tedy využívat názorovou rozmanitost a respekt k odlišným postojům v moderní společnosti ke svým cílům. Samozřejmě jim k tomu pomáhá i to, že ruské tajné služby znají evropský prostor velmi dobře, jsou to desítky let, co v západní Evropě fungovaly. Posledních třicet let ale pracují proti nám. Tedy abych to shrnul, pokud se ruské služby rozhodly dělat sabotáže, žhářské útoky, subversivní operace a jiná aktivní opatření, tak je to v rámci nějakého velkého konceptu, je to součástí nějakého ruského strategického plánu.

A ten je polarizovat Evropu...

Nepochybně. A Rusové k tomu využívají jednotlivé operace, které svým efektem přispívají k polarizaci naší společnosti. Když tady bude docházet k nějakým útokům, jedná se o narušení bezpečnosti veřejného prostoru, tedy toho, na čem každé populaci záleží nejvíce a co očekávají, že jim bude každá vláda prostřednictvím státních a veřejných institucí zajišťovat, tedy ona pomyslná společenská smlouva mezi vládci a ovládanými. Pokud bude takových útoků větší množství, tak část veřejnosti bude více a více zpochybňovat vládu, protože ta tak nebude podle jejich názoru schopna zajistit bezpečnost. S přibývajícím viditelnými projevy narušení veřejného pořádku a bezpečnosti se tato část společnosti bude stávat větší a větší, jelikož lidé budou ve stále vyšší míře přesvědčeni, že si vláda neplní své povinnosti.

Kromě toho někteří experti zmiňovali ještě další motiv. Když se Rusové nebudou tajit tím, že útoky probíhají i kvůli konfliktu na Ukrajině. Tak by mohli díky těmto sabotážím změnit veřejné mínění ohledně podpory Ukrajiny.

O tom můžeme spekulovat, nicméně to vědí nejlépe Rusové, co vlastně realizací těchto aktivních opatření sledují. Nepochybně u nich nějaká strategie existuje. A roli v tom určitě

hraje Ukrajina a ruské zájmy vůči ní a její budoucnosti. Putin byl nepochybně překvapen, že na rozdíl od roku 2014, kdy byl postoj západních zemí k okupaci Krymu v zásadě lhostejný, byl přístup Západu k invazi v roce 2022 naprosto odlišný. To je něco, s čím nepočítal, a to znamená, že nyní potřebuje, aby byly západní společnosti názorově polarizovány natolik, že podpora Ukrajiny bude pro jednotlivé vlády evropských zemí politicky méně a méně únosná. A jak už jsem zmiňoval, k tomu se přidruží dojem, že vláda bude veřejností kritizována za to, že není schopna v dané zemi zajistit bezpečnost.

Zmiňoval jste, že žhářské útoky jsou jen jednou z operací, kterou se Rusko snaží destabilizovat situaci v rámci Evropy. Pak můžeme jmenovat kybernetické útoky, případ Voice of Europe, napadají vás ještě další akce, kterými by Rusko mohlo destabilizovat Evropu?

Myslím si, že toho je mnohem více. Jsou to jednotlivosti, které jsou součástí nějakého většího plánu. Odděloval bych ale žhářské útoky, které cílí na bezpečnost běžných lidí a vlivové operace, jejichž cílem je získávání politiků, akademiků a jinak zpravodajsky perspektivních osob a ovlivňování médií. Je ale potřeba říct, že spoustu věcí si děláme sami, svou vlastní hloupostí, možná naivitou. A Rusové toho využívají, trefují se do toho, co je nyní aktuální, co společnost oslabuje, co ji tematicky rozděluje. Možná je potřeba říct, že problémy liberální demokracie nezpůsobují oni, jak je to někdy veřejnosti prezentováno. Rusové dlouho a systematicky monitorují situaci a když identifikují, že má něco potenciál pro jejich aktivity, tak do toho naskočí. Základ ale je v tom, že často jim okno příležitostí dáváme my sami na zlatém podnosu.

Není ale i problém to, že v celé řadě případů a vlivových operací se hned řekne – je za tím Rusko? Neprospívá jim to?

To jste řekla velmi dobře, protože si myslím, že to je určitý problém politiků, médií i veřejnosti. Stává se čím dál častěji, že pokud neznáme jasného původce problému, tak se řekne, že zatím přece není a logicky nemůže být nikdo jiný než Rusové. Pokud to tvrdí politici, ačkoliv nemají jasné indicie nebo mají zřejmé důkazy, ale nemohou s nimi jít do veřejné debaty, vede to právě k tomu, že část veřejnosti jim přestane důvěřovat.

V případě pokusu o žhářský útok v Praze to ale podle české vlády nebylo. Bezpečnostní složky mají číslo ruského anonyma, který je údajně napojený na ruské tajné služby. Tak jak si vysvětlujete, že v tomto případě šlo původce operace vypátrat poměrně jednoduše?

K tomuto případu nemám dostatek informací, tak se k němu nemohu úplně vyjádřit. Může to být buď zpackaná operace, která byla moc uspěchaná. Nebo šlo jen o demonstrativní akci. Otázkou samozřejmě je, zda byl opravdu člověk napojen na ruskou zpravodajskou službu, ale já k tomu nemám dostatek informací, abych se mohl k tomuto případu vyjadřovat a nerad bych se pouštěl do divokých spekulací.

Tomu rozumím. Jak je ale obecně složité pro tajné služby rozpoznat, zda je určitý ruský anonym napojený na tajné služby? A nejde ve skutečnosti o skupinu, která je naopak napojená na ruskou privátní skupinu?

V dnešní době je to hůře a hůře identifikovatelné, a ne vždy se podaří odlišit zpravodajské služby od privátních zájmových skupin, které ve své činnosti využívají zpravodajské metody práce. Pak je ale také možnost, že tajné služby si najímají tyto privátní skupiny pro jejich práci. To bylo mimochodem pro Rusko v minulosti typické, že využívalo struktur ruskojazyčné mafie k plnění úkolů, které byly pro jejich speciální služby již za hranou přípustnosti, avšak které bylo z jejich pohledu nutno udělat. A to se dá nezdědka těžko oddělit, proto je vždycky nejdůležitější identifikovat alespoň zájem dané skupiny. Odpověď na otázku cui bono může významně přispět k identifikaci širších zájmů a predikci příštích operací protivníka bez ohledu na to, kdo tu či onu konkrétní akci realizuje.

Jak ruské tajné služby, tak privátní skupiny využívají k “verbování” lidí platformu Telegram. Proč to dělají právě skrze tuto platformu?

Je to osvědčené. Ale nehovořme výlučně o této konkrétní platformě. Sociální sítě se používaly a používají k verbování islamistických teroristů, takže se obecně ví, že to funguje. Dnes jsou sociální sítě také bezpečnostním fenoménem a když dokážete například ovlivnit děti prostřednictvím těchto platform, aby si způsobily nějaká sebepoškození nebo dokonce smrt ostatních lidí, tak pochopitelně ovlivníte i celou řadu dospělých jedinců k tomu, aby plnili nějaký úkol. Tito jedinci možná v řadě případů ani neví, komu slouží. Jsou přesvědčeni, že to dělají pro vyšší dobro, nebo to dělají pro peníze, nebo může jít z jejich strany o pomstu. Těchto faktorů může být celá řada a zpravidla se u jedince jedná o kombinaci několika z nich.

Rusko nyní sází právě na peníze, které mohou být “lákadlem” pro verbování lidí. Změnily v tomto ohledu strategii?

Peníze jsou jednou z motivací. Myslím si ale, že v případě ruských tajných služeb jde o několik motivací najednou, jak jsem již naznačil. V případě peněz je to pro ně ale nejjednodušší. Proč? Protože většina lidí má podvědomě zafixováno, že se jedná o přirozený obchod. Provedu službu a dostanu zapláceno. To je standardní vztah, mám dáti, mám dostati, a funguje to, vzniká vzájemný závazek.

Jak obecně funguje verbování náhodných lidí? Jak se dá představit, že postupují ruské tajné služby?

Samo o sobě se nejedná o příliš složitý proces. Na sociálních sítích si vytipujete lidi, kteří vám vyhovují například ideologicky, mají určitý světonázor nebo mají náklonnost k určité konkrétní organizaci. A tak vás osloví, přičemž se v tom „oslovení“ zaměřují na využití právě té zjištěné inklinace. Buď hned či později zpravidla neschází nabídka finančního ohodnocení.

Proč ale začali verbovat lidi skrze sítě až v posledních měsících?

Je to dané tím, že je to rychlé, neosobní a technicky jednoduché. A ze sta oslovených pro vás třeba tři splní úkol, což zcela postačuje. Navíc je tam také dobré to, že nejde o osobní styk, všechno je online a jen těžko chytíte takovou osobu a řídicího důstojníka cizí rozvědky společně, čímž se v rozhodující míře snižuje riziko možného dokazování pro špionáž, diverzi a podobný charakter trestné činnosti. Sítě jsou prostě anonymní. A není pro zpravodajce větší radostí, než být co nejvíce anonymní a neustanovitelný.

Proč ale ruské tajné služby nevyužívaly tento způsob verbování už dříve? Když je to jednoduché, zřejmě i efektivní...

Ono se to tímto způsobem už dříve dělalo. Tyto typy operací se ale zdokonalují a pochopitelně jsou více či méně intenzivní v závislosti na vývoji politické situace v určitém teritoriu. Co se děje, je silný nárůst využívání sociálních sítí v praxi agenturních rozvědek, takto masivní to v minulosti nebylo. Takže to není fenomén sám o sobě, je to jen jeden z nástrojů v portfoliu zpravodajství z lidských zdrojů. Jak jsem říkal, tento mechanismus už používal Islámský stát, pokud máme uvést něco, co je nám znalostně blízké.

Stejně tak to mohly v minulosti více využívat ruské tajné služby. Proč ale víc sázeli na své agenty a sabotážní akce prováděli svými silami?

Zřejmě je to dané tím, že zpravodajské služby jsou navyklé věci dělat nějakým způsobem a více či méně jim to v minulosti vycházelo. Lidé, kteří jsou v tamních službách dvacet až třicet let, jen těžko chtějí měnit postupy, pokud ty operace byly úspěšné. Ve službách ale dochází ke generační obměně, která může mít za výsledek to, že řídicí důstojníci budou mít jiné postupy, začnou uvažovat trochu jinak, a aby měli znovu úspěch ve zpravodajské práci musí se přizpůsobit v mnoha ohledech se měnící situaci.

Dá se ale s tímto novým postupem sabotážních akcí nějak efektivně bojovat?

To určitě. Dá se bojovat s každou akcí. Ke všemu můžete vytvořit nějakou protiakci. Kontrarozvědky však jsou bohužel většinou krok vzadu, protože reagují na to, co jiná rozvědka udělá. Málokdy, a to v naprosto ojedinělých případech se stává, že daná kontrarozvědka ví bezesbýtku dopředu, co cizí služba udělá.

Když Rusko zaútočilo na Ukrajinu, tak evropské státy vyhostili zhruba 600 ruských diplomatů, z nichž někteří pracovali pro ruské tajné služby. Dá se říci, že západní státy rozbily ruskou síť? A jak moc se tento krok projevil na vlivových operacích po Evropě?

Tento krok určitě z velké části ruskou výzvědnou síť ochromil. Rusové, potažmo před nimi Sověti, měli vybudované velmi významné zpravodajské pozice na území bývalého Československa. Odsud a několika jiných východních zemí, se dělala celá řada vlivových operací směrem na Západ. A pochopitelně ta základna, kterou zde Rusové měli od

devadesátých let, si pečlivě hlídali i po Sametové revoluci. To se projevilo i v tom, že měli velmi personálně košatý zastupitelský úřad v Praze. Kromě toho tady mají spoustu nemovitostí, nastrčených osob, diplomatů, které v minulosti samozřejmě využívali. Ta kvantifikace je vždycky obtížná, ale možná k tomu ještě dodám, že české zpravodajské služby práci vůči ruským rozvědkám nikdy nepodcenily. Myslím si, že česká vláda, zejména po kauze Vrbětice, zafungovala dobře a ze zpravodajského pohledu do budoucna velmi efektivně.

Když se ale koukneme na vládu Václava Klause, Miloše Zemana...tak to byli státníci, jejichž kroky často směřovaly ku prospěchu Ruska. I tak se za vás dá říci, že i v jejich dobách vládnutí před dvaceti lety české vlády nepodceňovaly ruské tajné služby? Dá se i říct, že v řadě případů jsme jim “umetali cestu”...

Já se chci v tomto rozhovoru politické scéně vyhnout, mně nepřísluší, abych hodnotil jednotlivé kroky či komplex jednání nejvyšších ústavních činitelů. Vyjádřím se tedy velmi omezeně. To, co jste nyní uvedla o bývalých prezidentech, tak je to přesně tak, jak se na to díváme dnešním prizmatem a tento pohled se v kontextu dnešního poznání zcela logický a věcný. Připomeňme si ale devadesátá léta, kdy jsme byli úplně nadšeni z toho, že už nemáme nepřítele. To pokračovalo i na počátku nového století. Celá řada evropských zemí se v tu dobu na Rusko nedívala a priori negativně. Jako velké riziko jsme v tu dobu vnímali ruské tajné služby, to nepochybně, to vždycky. Ale z politického hlediska bych v roce 2024 asi nevyčítal někdejší vrcholným ústavním činitelům, že před 20 lety vnímali Rusko jako partnera, protože byla i celá řada dalších evropských státníků. Připomenu snahu, jistě velmi naivní již tehdy, že třebaš NATO mělo zájem o hlubší komunikaci s Ruskem, například v rámci Rady NATO – Rusko. Jako zpravodajský důstojník jsem se děsil tohoto trendu, jenomže to byl politický zájem a ten byl samozřejmě rozhodující. A když už jsme u toho. Zkusme se podívat a zhodnotit současný postoj některých evropských zemí a jejich vlád k Rusku. Je skutečně takový, že poctivě reflektuje ruské zahraničněpolitické směřování a kroky na mezinárodní scéně, a to již při plném vědomé dění v letech 2008, 2014 a 2024?

Nebylo to ale chyba politické reprezentace, která nás dovedla až sem...?

Myslím si, že to nejde zpětně objektivně hodnotit. Ale úplně si to nemyslím, protože Rusko se chovalo odlišně, nebylo tak agresivní. Nezabíralo si území, které mu nepatří...Možná je to dané hlavně tím, že se země vzpamatovávala z éry Borise Jelcina (*někdejší ruský prezident, pozn. red.*), ze sociálně-ekonomického propadu, dramatického poklesu životní úrovně, bezprecedentního snížení schopností ruských ozbrojených sil a dalších těžkostí, které se nakumulovaly v období po bipolárně zavedeném světě, ztrátě ruského postavení jako světové supervelmoci a rozpadu Sovětského svazu.

Kromě toho, že došlo na rozbití ruské sítě diplomatů, došlo v posledních dvou letech také k proměně ruských zpravodajských služeb?

To pro nás není zvenčí úplně čitelné. Když ale připustíme variantu, že se výrazně snížily jejich schopnosti činnosti z diplomatických pozic, je předpokládatelné, že se snaží o to více pracovat v rámci nelegálních rezidentur. Určitě ale došlo ke konsolidaci ruských služeb.

Je samozřejmě otázka nějakého vnitřního pohybu, nevíme, jestli je v rámci ruských tajných služeb nová generace. Stejně tak má na ruské tajné služby vliv válka na Ukrajině. To přimělo služby k mnohem větší agresivitě, popustilo to takzvaně "uzdu fantazií". I z hlediska diverzních akcí, o kterých jsme náš rozhovor začínali. To je to, co si dokážu živě představit.

Už před pěti lety americký list New York Times popsal, že jednotka 29155 chystá podvratné akce po Evropě, sabotáže. A šlo o jednotku, která otrávila agenta Sergeje Skripala...Víme, jak jednotka funguje nyní? A co dělá?

Ruská služba pracuje kontinuálně a vždy přizpůsobuje své aktivity tomu, širším státním zájmům. Jestliže je jedním z cílů Ruska destabilizovat situaci v Evropě, tak pochopitelně řeší formu, jak to udělat a přizpůsobí tomu modus operandi svých akcí. Vysokou aktivitu ruských služeb vidíme v Africe, kde se Rusko snaží převzít pozice, které v postkoloniální éře vždy držel Západ. S ohledem na surovinovou základnu afrického kontinentu je to velmi promyšlená ruská strategie, přičemž Čína je další zemí, která dávno pochopila budoucí význam Afriky. No, a právě v afrických operacích využívají ruské speciální služby v hojně míře služeb privátních bezpečnostních agentur, soukromých armád.